

Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Kısa Tarihiçesi

Teoman AKPINAR ¹

Eren ÖĞÜTOĞULLARI ²

¹ Doç. Dr. ,Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Çorlu MYO, takpinar@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2205-1584

² Dr., Sosyal Güvenlik Kurumu E. Başmüfettişi, eogutogullari@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-0711-7979

Özet: İnsanların daha rahat yaşamalarını, daha rahat çalışmalarını ve geleceğe güvenle bakmalarını sağlayan modern toplumların vazgeçilmez bir sistemi olan sosyal güvenlik, Türkiye’de önemli aşamalardan geçerek günümüze kadar ulaşmıştır. Sosyal Güvenlik, ilk önce bir insan hakkı olduğu için insanların gelecekte başlarına gelebilecek ve onları gelersiz bırakabilecek bir çok fiziksel ve sosyal risklere karşı onları korumak ve geleceğe güvenle bakmalarını sağlamayı amaç edinir. Sosyal Güvenlik, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler yardımıyla, hastalık, malullük, yaşlılık, analık, işsizlik, iş kazaları ve meslek hastalıkları ve ölüm risklerine karşı insanları güvence altına almaktadır. Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından bu yana ve özellikle 1940’lı yıllardan başlamak üzere çıkarılan kanunlar ile sosyal güvenliğe hizmet eden bir çok kurum ve kuruluş oluşturulmuştur. Bağımlı çalışan işçiler için Sosyal Sigortalar Kurumu, bağımsız çalışanlar için Bağ-Kur, memurlar için Emekli Sandığı kurulmuş ve daha sonra bunlar tek çatı altında birleştirilerek Sosyal Güvenlik Kurumu adı altında hizmet vermeye başlamıştır. Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi, kısa vadeli sigorta kolları, uzun vadeli sigorta kolları ve genel sağlık sigortası olarak bölümlenmeye tabi tutulmuştur. Bu çalışma, kaynak tarama metoduyla hazırlanmış olup, Türkiye’deki sosyal güvenliğin kısa bir tarihçesini araştırmacılar için ortaya koymayı hedeflemiştir.

Anahtar kelimeler: sosyal güvenlik, sosyal yardım, sosyal hizmetler

Brief History of Social Security in Turkey

Abstract: Social security, an indispensable system of contemporary societies that ensures for people to live more comfortably, work more smoothly and be more confident about the future has reached the present day in Turkey having gone through significant phases. Being primarily a human right, Social Security aims to safeguard people against many physical and social risks they may be exposed in the future and would make people be deprived of income and to enable them to look to the future with confidence. Social Security is securing people against the risks of illness, disability, old age, maternity, unemployment, occupational accidents and occupational diseases and death by means of social benefits and social services. Pursuant to laws introduced ever since the proclamation of the Republic in Turkey and particularly as from 1940’s, numerous institutions and organisations have been established to serve the social security. Social Insurance Institution for dependent workers, Bag-Kur for independent workers, Pension Fund for civil servants were established and later these organisations were combined under a single roof and commenced to serve under the name of Social Security Institution. Social Security system in Turkey has been subject to classification as short-term insurance, long term insurance branches and general health insurance. This study is prepared using literature review method and aims to present the brief history of Turkey’s social security for researchers.

Key words: social security, social benefits, social services

1. GİRİŞ

Sosyal Güvenlik insanları birçok risklerden korumayı amaçlayan ve insan hakları arasında sayılan bir kavramdır. İnsanların gelecekte karşılaşılabilecekleri hastalık, malullük, yaşlılık, ölüm, analık, işsizlik ve bakıma muhtaç duruma düşme gibi durumlarda onlara önemli güvenceler sağlayan ve insan yaşamında önemli bir yeri olan sistemdir. İnsanların, gelersiz kalmaları durumunda onlara gelir sağlayabilecek bir kurumun var olduğunu bilmeleri bireylere huzur vermekte ve çalışma yaşamına önemli bir motivasyonu sağlayabilmektedir.

Türkiye’de mevcut sosyal güvenlik sistemi Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından yönetilmektedir. SGK, üç farklı kuruluşun; Devlet Çalışanlarını kapsamina alan Emekli Sandığı, özel sektör Çalışanlarını kapsamina alan Sosyal Sigorta Kurumu

(SSK) ve serbest meslek mensupları için Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-Kur)’nun birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Türkiye’de sosyal koruma iki bileşene dayanmaktadır: Katkı sağlayan bileşen (Sosyal Sigorta) ve primsiz bileşen (Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler)’dir. Türkiye’deki sosyal güvenlik sistemi iki ana koldan oluşmaktadır. Uzun dönem yaşlılık, malullük ve ölüm sigortasıdır. Kısa vadeli sigorta kolları ise iş kazası ve meslek hastalığı, hastalık ve analık sigortalarıdır. İşsizlik sigortası ise bu iki gruba dâhil edilmemiş olup, Türkiye İş Kurumu tarafından yönetilmektedir. Türkiye’de Sosyal Güvenlik sistemi zorunluluk esasına dayanır. Sosyal güvenlik sistemi, işverenler, çalışanlar ve devlet katkıları ile finanse edilmektedir.

Sisteme katkıda bulunmaları beklenmeyen yoksullar, engelliler, korunmaya muhtaç çocuklar,

muhtaç yaşlılar, gelir yetersizliği olanlar, tıbbi masrafları, muhtaç durumdaki dullar ve yetimler için sağlık yardımları ve gelir katkıları da sosyal güvenlik çerçevesinde önemli bir yer tutmaktadır. Sisteme katkıda bulunmayan ödemelerin büyük çoğunluğu yeşil kart sistemi ile yapılmaktadır. Yeşil kart, yoksul ve sigortasız vatandaşlara ücretsiz sağlık hizmeti verebilmek için dizayn edilmiş olup devlet, yoksul ailelerin tıbbi bakım hizmetlerinin masraflarını doğrudan kendisi karşılamaktadır

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda, sosyal hakları tanımlanarak sosyal güvenliğin herkes için bir hak olduğunu belirtilmiştir: " Sosyal güvenlik hakkı " başlığını taşıyan 60 ıncı Madde'de: " Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar " hükümlerine yer verilmiş ve devamında; sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler ise şu şekilde ifade edilmiştir: Devlet, harp ve görev şehitlerinin dul ve yetimlerini, engelli ve gazileri korur, toplumda onlara yakışır bir yaşam sağlar. Devlet, engellilerin korunmasını ve sosyal hayata uyumunu sağlamak için önlemler alır. Yaşlılar Devlet tarafından korunur, Devlet yardımı ile yaşlılara sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur (A.Y. Md.61).

5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 1 Ekim 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yasa, birleştirici bir yapıya sahip olarak aktif tüm kişiler için sigorta ve sağlık sigorta sistemini memur, işçi veya serbest meslek sahibi olarak tüm nüfusu kapsamayı hedefler niteliktedir.

Sistem aynı zamanda genel sağlık sigortası sistemini kolay erişim ile kaliteli hizmet sunmayı hedeflemektedir.

Yaşlılar, çocuklar ve geliri yetersiz durumda bulunan yoksullar için çıkarılan bir çok kanun, primli ve primsiz sistemin yapıtaşları olarak Türk Sosyal Güvenlik Sistemi'ne hizmet etmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'de Sosyal Güvenlik sisteminin yapısı ve kurumları ele alınmak suretiyle kısa bir tarihçesi hazırlanmaya çalışılmıştır.

2. SOSYAL GÜVENLİK VE YARDIMCI KAVRAMLARI

Bir insan hakkı olarak sosyal güvenliği kavramak için İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne göz atmak gerekir. İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si Madde 22'de yer verilen ifadelere

göre: Bir toplumun bir üyesi olarak herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir ve ulusal çaba ve uluslararası işbirliği yoluyla ve her Devletin teşkilatına ve kaynaklarına uygun olarak, kendileri için vazgeçilmez olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların gerçekleştirilmesi ile onuru ve kişiliğinin özgür gelişimi hakkına sahiptir. Madde 25'te ise: Herkesin, yemek, giyecek, barınma ve tıbbi bakım ve bunlara ilişkin gerekli sosyal hizmetler de dâhil olmak üzere, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyiliği için ve işsizlik, hastalık, engellilik, dulluk, yaşlılık gibi durumlarda yeterli yaşam standardına sahip olması gerektiği belirtilmiş ve herkesin sosyal hizmetlerden yararlanma hakkına sahip olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, annenin ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakkına sahip oldukları ifade edilmiş ve evlilikte doğmuş olsun ya da olmasın tüm çocukların aynı sosyal korumadan yararlanacakları vurgulanmıştır.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 9 uncu maddesine göre; " Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, herkesin sosyal sigorta dâhil sosyal güvenlik hakkını tanırlar " ifadesine yer verilmiştir.

Sosyal güvenliğin amaçlarına hizmet eden bir kavram olan **sosyal yardım**, Devletin sosyal koruma araçlarından birisidir. Kamusal kaynakları, yoksunluk nedeniyle uygun görülen gruplara transfer etmek için tasarlanmış kamu eylemlerini kapsayan sosyal yardımlardır. Yoksunluk, düşük gelirle veya yoksulluğun diğer boyutları şeklinde olabilmektedir. Sosyal yardım, nakit veya aynı, primsiz, vergi ile finanse edilen, bazen evrensel ancak genellikle savunmasız olduğu varsayılan belirli kategorileri hedefleyen faydaları kapsar. Devlet tarafından sağlanan sosyal yardımlarda devlet hizmetlerine yönelik sübvansiyonlar veya muafiyetler kullanılabilir. Sosyal yardım, diğer sosyal politika amaçları için bir araç olarak da kullanılabilir: örneğin, ücretsiz okul yemekleri sağlanması, yoksul aileleri çocuklarını eğitimde tutmaya teşvik etmek için de kullanılabilir (Norton vd., 2001:10-12). Sonuç olarak sosyal yardım, temel ihtiyaçlarını karşılayamayan bireyler için bir sosyal güvenlik yöntemi ve sosyal hizmet alanı olarak kabul edilir. Sosyal yardım, yoksul bireylere karşılıksız olarak sağlanan aynı ve nakdi yardımlardır (Zengin vd., 2012:134). Sosyal yardım programları genellikle vergi ile finanse edilir ve ilgili yardımları almaya hak kazanmanın bir koşulu olarak yararlanıcılardan veya işverenlerinden doğrudan bir katkı gerektirmez. **Sosyal hizmet** ise Britannica Ansiklopedisi'nin tanımına göre; aynı zamanda refah hizmeti veya sosyal hizmet olarak da adlandırılır; dezavantajlı, sıkıntılı veya savunmasız kişilere veya gruplara yardım etmeyi amaçlayan, kamuya açık olarak

sağlanan çeşitli hizmetlerdir. Sosyal sorumluluk fikirleri gelişip yayıldıkça sosyal hizmetler de 20. yüzyılda gelişim göstermiştir. Sosyal refahın temel endişeleri olan yoksulluk, engellilik, hastalık, yaşlılık ve bir başkasının yükünü paylaşmak, günlük yaşam mücadelesinde önemli handikaplar oluşturmuştur. Toplumlar geliştikçe, üyelerini ve genel olarak toplumu savunmasız hale getiren faktörlere sistematik tepkiler olarak sosyal hizmet kavramı ortaya çıkmıştır. Sosyal hizmet, Cambridge Sözlüğü'nde: " Yaşlı veya hasta olan veya yaşamlarında desteğe ihtiyaç duyan kişilere yardım etmek için yerel veya ulusal hükümet veya başka bir kuruluş tarafından sağlanan hizmetler " olarak tanımlanmıştır.

Sonuç olarak, bu iki kavramdan parasal olarak yapılan yardımlara "sosyal yardım", hizmet sunmaya yönelik ve daha geniş kapsamlı olan yardımların ise "sosyal hizmet" olarak adlandırılması mümkündür (Negiz, 2011:324).

Sosyal güvenliğin amaçlarına hizmet eden diğer bir kavram olan **sosyal transferler**: Bir toplumdaki bir gruptan diğerine (örneğin aktif çalışanlardan yaşlılara) nakdi veya aynı (mal ve sosyal hizmetlere erişim) aktarımı temsil eder. Kullanıcılar, yükümlülüklerini yerine getirerek veya belirli sosyal veya davranışsal koşulları karşılayarak sosyal transferlere hak kazanırlar. Diğer bir kavram ise **sosyal korumadır**: Genellikle sosyal güvenlikten daha geniş bir karaktere sahip olarak yorumlanır. Ayrıca, sosyal güvenlikten daha dar bir anlama sahip bazı bağlamlarda da kullanılır örneğin sadece yoksul, savunmasız veya dışlanmış üyeleri korumak olan adlandırılmaktadır. Bu nedenle, ne yazık ki çoğu zaman "sosyal güvenlik" ve "sosyal koruma" terimleri birbirinin yerine kullanılmaktadır. Genellikle, "sosyal koruma" terimi, sosyal riskler ve ihtiyaçlar durumunda sosyal güvenlik sistemleri tarafından sağlanan korumayı ifade etmek için kullanılmaktadır.

Sosyal güvenlik çerçevesinde, sosyal koruma, kamusal bir görev olarak, devletlerin üstlendiği temel yükümlülükler arasında kabul edilmekte ve sosyal demokrasiye önem veren bir çok ülke, bireylerin yaşam koşullarını asgari refah seviyesine yükseltmek amacıyla yasalar çıkararak sosyal korumaya verdikleri önemi vurgulamaktadır (Boyacıoğlu ve Öçal, 2018: 911).

Sosyal güvenlik kavramı ise diğerlerinin yanı sıra bir çok riskten korunmayı sağlamak için nakdi veya aynı yardım sağlayan tüm önlemleri kapsamaktadır: Hastalık, engellilik nedeniyle işle ilgili gelir eksikliği (veya yetersiz gelir); aile üyesinin, iş kazası geçirmesi, işsiz kalması ile yaşlılık veya ölümü; kadın aile üyesinin hamilelik durumu; sağlık hizmetlerine

erişim eksikliği; bireylerin özellikle çocukları ve bakmakla yükümlü oldukları diğer yetişkin aile bireyleri için yeterli desteğe sahip olmamaları; genel yoksulluk ve sosyal dışlanma halinde olmaları gibi önlemleri kapsamaktadır. Sosyal güvenlik, yaşlılık, hayatta kalma, iş göremezlik, sakatlık, işsizlik veya çocuk yetiştirme gibi beklenmedik durumlarla karşı karşıya kaldıklarında bireylere bir dereceye kadar gelir güvencesi sağlayan mevzuat veya diğer zorunlu düzenlemelerle oluşturulan herhangi bir sosyal koruma programı olarak tanımlanabilir. Ayrıca tedavi edici veya önleyici tıbbi bakıma erişim sağlayabilir. Uluslararası Sosyal Güvenlik Derneği tarafından tanımlandığı üzere sosyal güvenlik, sosyal sigorta programlarını, sosyal yardım programlarını, evrensel programları, karşılıklı fayda planlarını, ulusal yardım fonlarını ve ulusal yasa veya uygulamaya uygun olarak pazar odaklı yaklaşımlar dâhil diğer düzenlemeleri içerebilir, bir ülkenin sosyal güvenlik sisteminin bir parçasını oluşturur. Sosyal güvenlik, uzun vadeli sosyal ve ekonomik kalkınmanın anahtarıdır. Sosyal güvenlik sistemlerinin toplum için sosyal önemi artık geniş çapta kabul edilmektedir. Bununla birlikte, sosyal güvenlik sistemlerinin ekonomik önemi konusunda daha az oybirliği vardır. Ne olursa olsun, sosyal güvenlik sistemlerinin ekonomik kalkınmada üretken bir faktör olarak anlaşılması, zemin kazanan bir görüştür (ISSA, 2020).

3.TÜRK SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ

Türkiye'deki sosyal güvenlik sistemi ağırlıklı olarak Kıta Modeli (Bismarck), Liberalist Model (Beveridge), Kuzey Avrupa Modeli ve Akdeniz Modeli olmak üzere dört temel sigorta sisteminden biri olan Bismarck modeline benzer. Bismarck Modeli, çalışanların sigortalılık durumuna göre ücretlerinin üzerinden ödenen primlerin ortak bir havuzda toplandığı ve ödenen prime göre yan hakların ancak yaşlılık aylığı hakkı verildiğinde verildiği sistemi ifade eder. Sigortalılara emeklilik, kaza ve hastalık durumlarında verilecek yardımların miktarı, önceden sahip oldukları gelire göre değişiklik göstermektedir. Bu sistemdeki ana aktörler çalışanlar, işverenler ve kamu sektöründeki temsilcilerdir. Bu sistemin işgücü piyasasında liberal sistemden daha fazla düzenleyici önlemi vardır ve bu da işgücü piyasası esnekliğini engeller. Buna paralel olarak, katı kurallar ve toplu pazarlık mekanizmaları öne çıktı.

Türk Sosyal Güvenlik Sistemi, Akdeniz Modeli'nin yanı sıra Bismarck Modeli'nin de bazı unsurlarına sahiptir. Akdeniz Modeli, Continental Modelinden türetilmiştir ve ödenen sosyal sigorta primlerinin gelecekteki sosyal güvenlik yardımları için bir temel

oluşturması anlamında bu modele benzerlik göstermektedir. Akdeniz Modeli'nin Türkiye Modeline benzer bir başka yönü de kayıt dışı ekonominin genişliğidir. Bu nedenle sistem pek çok kişiyi kapsamaz; ancak aile bağları aracılığıyla sosyal riskler ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Bu model, geleneksel aile ve tarım toplumu kavramlarını ön plana çıkarmıştır; böylece gelir kaybı veya sosyal risk durumunda devletin fayda sağlayıp sağlamadığı dikkate alınmadan aileleri tarafından desteklenmektedir.

Bu reform ile Türk sosyal güvenlik sisteminde bir dizi yapısal değişiklik yapılmıştır. Farklı meslek gruplarına çeşitli haklar tanıyan sistemden emeklilik sigortası açısından standartlar ve normların birliğini sağlayan sisteme geçiş gerçekleştirilmiştir.

Sistemin sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlayan bu yapısal değişiklikler, Akdeniz Modeli-Kıta Modelinden sapmaya neden olmamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfusun çoğunluğu kırsalda olmasına karşın, yaygın şekilde var olan tezgâh ve el sanatlarına dayalı üretim biçimi de bulunmakta idi. Bu dönemde, loncalar ve onlara ait hayır kurumları ile vakıflar, meslek kuruluşları ve aile dayanışma, zamanın sosyal güvenlik fikrini destekleyen toplumsal kurumlar olmuşlardır (Coşkun, 2019: 5-7).

Tanzimat sonrası dönem, sosyal güvenlik ihtiyacı bakımından sanayi devriminin yaşandığı ülkelerdeki dönemle benzerlikler göstermektedir. Bu dönemde sosyal güvenlik alanında yasal bazı düzenlemelerde yapılmıştır. Ereğli kömür havzasında çalışanlara yönelik olarak çıkarılmış olan Dilaver Paşa Nizamnamesi'nde (1865), hastalanan işçilerin tedavisi hakkında hükümler yer almış iken, Maadin Nizamnamesi'nde (1869) ise iş kazalarına maruz kalan işçilere yönelik düzenlemelere yer verilmiştir. Tanzimat sonrası dönemden, günümüzde kadar faaliyetleri devam etmekte olan sosyal güvenlik müesseseleri de kurulmuştur (Orhan,2004:198,204). 1868 yılında Kızılay, 1890 yılında Darülaceze Osmanlı İmparatorluğunun son zamanlarında dolaylı ve dolaysız olarak sosyal yardım açısından önem kazanan kurumlar olmuştur.

Kamu çalışanlarına ilişkin ilk önemli gelişme, 1880'li yıllardan itibaren kamu görevlilerinin bir bölümünün sosyal güvenlik kapsamına alınması olmuştur. Böylece kamu çalışanları " emeklilik aylığı " alma hakkına sahip olmuşlardır. Devamında ise ilk kez 1881 Yılında "Sivil Memurlar Tekaüt Sandığı" hayata geçirilmiş, işçi ve diğer memurlar için benzer sandıkların kurulması ancak Dokuz yıl sonra gerçekleştirilebilmiştir (Gül, 2000:61).

Türkiye'de Cumhuriyet ilan edilmeden önce kurulmuş olan Büyük Millet Meclisi Hükümeti döneminde genel olarak çalışma hayatını ilgilendiren ancak sosyal güvenlikle ilgili hükümlerde içeren 1921 Tarih ve 114 Sayılı Kanun ile Zonguldak ve Ereğli kömür bölgesinde kömür tozlarının satışı hedeflenmiş ve bundan elde edilecek gelirin, çalışanların ihtiyacını karşılamak üzere tahsis edilmesi öngörülmüştür. 1921 Tarih ve 151 Sayılı Kanun ile de sosyal güvenlik ile ilgili bazı önemli kurallara yer vermiştir. İhtiyat ve teavün sandıkları oluşturulmuş, işçiler ve işverenlerden kesilen aidatlarla finanse edilen ve zorunlu üyelik esasının olduğu bu sandıklar daha sonra 1923 yılında çıkarılan yönetmelikle Amele Birliği adı altında birleştirilmiştir.

Türkiye sanayileşme sürecine Cumhuriyet döneminde 1930'lu yıllarda girmiştir. Modern anlamdaki sosyal sigortaların ilk temelleri ancak 1936 yılında atılabilmektedir. 1936 Tarihinde çıkarılan 3008 Sayılı İş Kanunu ile ilk defa Türkiye'de sosyal sigortaların kuruluşu ile sosyal sigortalara ilişkin temel ilkelerin yaşama geçirilmesi öngörülmesine rağmen, ancak 1945 yılında bir sosyal sigorta kurumu tesis edilebilmiştir. Tanzimat sonrası dönemde ortaya çıkan yapılanma şeklinin uzantısı olarak Cumhuriyetin ilk yıllarında da kamu kesiminde çalışan memurlar için emeklilik sandıkları oluşturulmaya devam edilmiştir. Ayrıca, 1924 Yılında 408 Sayılı Kanun ile Milli Mücadele'de şehit düşen subay ve astsubay ailelerine aylık ödenmesi hüküm altına alınmıştır.

Sosyal Sigorta branşları ile ilgili ilk kanun 27.6.1945 Tarihli ve 4772 Sayılı " İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası Kanunu "dur. Bu kanuna paralel olarak 16 Temmuz 1945 Tarihinde 4792 Sayılı " İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu " yayınlanmış, ancak daha sonra Kurumun adında değişikliğe gidilerek, 506 Sayılı Kanun ile " Sosyal Sigortalar Kurumu " olarak değiştirilmiştir. Birkaç yıl sonra, 8.6.1949'da yayınlanan 5434 Sayılı " Emekli Sandığı Kanunu " çıkarılmak suretiyle memurlara sosyal güvenlik sağlayan dağınık tüm emeklilik kanunları ve fonlar birleştirilmiştir (Alper, 2007: 144; Yaşar, 2017: 221,224); SGK Tarihçe, <http://www.sgk.gov.tr>, E.T.29.10.2020).

Sosyal güvenlik hakkı, 1961 Anayasası ile anayasal bir nitelik kazanmıştır. 1961 Anayasası'nın 48 inci Maddesi: " Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım sağlamak Devletin ödevlerindedir " Hükümlerine yer vermiştir. İlave olarak, 1.Beş Yıllık Kalkınma Planından (1963-1967) itibaren sosyal güvenliğin geliştirilmesi hedefler arasında yer almaktadır.

Sosyal Güvenlik konusunda atılan başka bir diğer önemli adım, 1971 yılında kurulan Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu kısaca Bağ-Kur'dur (Alper,2007: 144; SGK Tarihçe, <http://www.sgk.gov.tr>, E.T.29.10.2020).

1982 Anayasası da tıpkı 1961 Anayasasında olduğu gibi sosyal güvenlik hakkını anayasal hak olarak kabul etmiş ve ayrıntılı olarak düzenlemiştir. 1982 Anayasası'nın 60. maddesine göre "Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliği sağlayacak tedbirleri alır ve teşkilatını kurar." 1982 sonrasında da Sosyal Güvenlik ile ilgili önemli yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

17.10.1983 Tarih ve 2925 Sayılı; Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu 1.1.1984 Tarihinde bütün Türkiye'de kademesiz olarak yürürlüğe girmiş ve esas olarak 506 Sayılı Kanun kapsamı dışında kalan tarımda süreksiz hizmet akdi ile çalışanların sosyal güvenlik garantilerini sağlamayı amaç edinmiştir.

17.10.1983 Tarihinde kabul edilen 2926 Sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu, 1.1.1984 Tarihinden itibaren 10 yıl içinde bütün ülkede uygulanması koşuluyla kademeli olarak yürürlüğe girmiştir.

8.9.1999 Tarihinde yürürlüğe giren 4447 Sayılı Kanun ile İşsizlik Sigortası uygulaması da sosyal güvenlik sistemimize dâhil edilmiştir.

5502 Sayılı "Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu" sosyal güvenlik reformuna yönelik olarak hazırlanmış; sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altında birleştirilmesini amaç edinmiş ve 16 Mayıs 2006 Tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türk sosyal güvenlik uygulamalarında, vatandaşlar arasında hizmet ve kalite açısından eşitlik sağlamayı ve farklı emeklilik sistemlerinin hak ve yükümlülüklerini tek bir rejim altında birleştirmeyi hedefleyen 5510 Sayılı "Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu" ise 1 Ekim 2008 Tarihinde mevzuattaki yerini almıştır (Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2018:2).

Primli rejim dışında özellikle sosyal yardımlar alanında da önemli yasalar çıkmıştır. 1.7.1976 Tarih ve 2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun çıkarılmıştır.

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu 27.5.1983 Tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

14.06.1986 Tarih ve 19134 Sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan 29.05.1986 Tarih ve 3294 Sayılı Kanunla ise " Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu " kurulmuştur.

3816 Sayılı " Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkındaki Kanun" 3.7.1992 Tarihinde yürürlüğe girmiştir (Uçarcı, 2003: 35).

3.1.Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Kurumsal Yapısı

Türk sosyal güvenlik sistemi, sosyal sigortalar ile sosyal yardım ve hizmetlerden oluşan ikili bir kurumsal yapı içinde örgütlenmiştir. Bunların dışında yeterince gelişmemiş olmakla birlikte ek (tamamlayıcı) ve geleneksel sosyal güvenlik müesseseleri de bulunmaktadır.

3.1.1.Sosyal Sigorta Kurumları

3.1.1.1.Sosyal Sigortalar Kurumu

Türkiye'nin en büyük sosyal sigorta kuruluşu olan Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK), 9.7.1945 Tarih ve 4792 Sayılı Kanun ile kurulmuş ve sonraları 1.3.1964 Tarihinde yürürlüğe giren 506 Sayılı Kanunla Sosyal Sigortalar Kurumu adını almıştır. 4.10.2000 Tarihinde yürürlüğe giren KHK ile Başkanlık Statüsüne dönüştürülmüş ve Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın bağlı kuruluşu olan Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığının ilgili kuruluşu olmuştur. İdari ve mali bakımdan özerk bir kamu kuruluşu olarak kurulmuştur (Alper, 2007: 143-144; SGK Tarihçe, <http://www.sgk.gov.tr>, E.T.29.10.2020).

Kurum esas olarak hizmet akdi ile çalışan kesimleri kapsama almıştır. Zorunlu sigortalılık uygulaması yanında daha önce sigortalı olanlar için isteğe bağlı sigortalılık uygulamasına da imkân verilmiştir. Kurumun finansmanı, prime esas kazançlar üzerinden ödenen sigortalı ve işveren primleri ile sağlanmıştır. Sigortalının prim oranı % 14, işveren primi ise % 19,5 ile % 25 arasında değişmiştir.

Kurum kapsamındaki kişilere 506 Sayılı Kanun çerçevesinde, iş kazaları ve meslek hastalıkları, hastalık, analık, malullük, yaşlılık ve ölüm risklerine karşı koruma sağlamıştır. Hastalık sigortasından, aktif sigortalıya sağlanan geçici iş göremezlik ödeneğinin yanında aktif ve pasif sigortalılar, geçindirmekle yükümlü oldukları aile fertleri ile gelir ve aylık almakta olan hak sahiplerine sağlık yardımları sağlanmıştır. İş kazaları ve meslek hastalıkları sigortasından sağlık yardımları yanında geçici ve sürekli iş göremezlik geliri ödenmekte, ölüm halinde ise hak sahiplerine aylık bağlanmıştır. Analık sigortasından sigortalı kadına geçici iş göremezlik ödeneği, sigortalı kadın yanında sigortalı erkeğin doğum yapan ve sigortalı olmayan eşine de analık ve doğum yardımı ile emzirme yardımı yapılmıştır.

SSK, 506 Sayılı Kanun hükümlerine göre malul kalanlara malullük aylığı, yaşlılık sigortasından aylık alma şartlarını yerine getirenlere yaşlılık aylığı, ölüm halinde ise hak sahiplerine ölüm aylığı bağlamıştır. Bu üç sigorta kolundan aylık alamaması halinde toptan ödeme yapılarak primler iade edilmiştir.

17.10.1983 Tarih ve 2925 Sayılı; Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu 1.1.1984 Tarihinde bütün Türkiye’de kademesiz olarak yürürlüğe girmiş ve esas olarak 506 Sayılı Kanun kapsamı dışında kalan tarımda süresiz hizmet akdi ile çalışanların sosyal güvenlik garantilerini sağlamak üzere çıkarılmıştır. Bir anlamda 506 Sayılı Kanunun bazı değişikliklerle tarım kesiminde çalışan ve mevsimlik işçi olarak bilinen kesime uygulanan şeklidir. 2925 Sayılı Kanunun uygulanması için ayrı bir sosyal sigorta kurumu kurulmamış ve Sosyal Sigortalar Kurumu bu Kanun hükümlerini de uygulamakla yükümlü tutulmuştur.

Bu Kanunla, 18 yaşını dolduran süresiz tarım işçilerine iş kazaları ve meslek hastalıkları, hastalık, yaşlılık, malullük ve ölüm tehlikelerine karşı koruma garantisi sağlanmıştır.

3.1.1.2. Bağ-Kur

En son kurulan sosyal sigorta kuruluşu olmasına rağmen Bağ-Kur, Türkiye’nin ikinci büyük sosyal sigorta kuruluşu olmuştur. 2.9.1971 Tarihinde 1479 Sayılı Kanunla kurulmuştur. Sanayi ve hizmet sektöründe kendi nam ve hesabına çalışanları kapsama almıştır. 4.10.2000 Tarihinde yürürlüğe giren KHK ile Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın bağlı kuruluşu olan Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı’nın ilgili kuruluşu olmuştur.

Kurum, 1479 Sayılı Kanun çerçevesinde mensuplarına yaşlılık, malullük ve ölüm hallerinde hak sahiplerine aylık bağlamakta ve cenaze masrafı vermiştir. 1985 yılından itibaren ise kademeli olarak sağlık sigortası hizmeti de vermeye başlamış ve 1989 yılından itibaren bütün kapsamdaki sigortalılarına sağlık sigortası hizmeti vermeye başlamıştır.

Bağ-Kur tamamen sigortalılarca ödenen primler ile finanse edilmiştir. Prim oranı yaşlılık, malullük ve ölüm sigortalıları için %20, sağlık sigortası için de 2002 yılından itibaren geçerli olmak üzere %20 olarak belirlenmiştir. Basamak sistemine dayalı bir sigortalama esas olup ilk 12 basamak zorunlu ve yılda bir, 13-24 arası isteğe bağlı ve iki yılda bir yükseltilebilen 24 basamaklı bir sistem oluşturulmuştur.

Herhangi bir sosyal güvenlik kanunu kapsamında olmayan köy ve mahalle muhtarları da 10 Eylül 1977

Tarihinde yürürlüğe giren 2108 Sayılı Kanunla Bağ-Kur kapsamına alınmıştır.

4.5.1979 Tarihinde yürürlüğe giren 2229 Sayılı Kanun ile herhangi bir sosyal güvenlik kapsamında olmayan ev kadınları, herhangi bir işte çalışmayanlar (herhangi bir işle iştigal etmeyenler), Türkiye’de ikamet eden Türk asıllı yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yurt dışında bulunan vatandaşlarımızın yanlarında bulunan ve çalışmayan eşlerine Bağ-Kur kapsamında isteğe bağlı olarak sigortalı olabilme imkânı sağlanmıştır.

2926 Sayılı “ Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu”, 17.10.1983 Tarihinde kabul edilmiş ancak, 1.1.1984 Tarihinden itibaren 10 yıl içinde bütün ülkede uygulanması koşuluyla kademeli olarak yürürlüğe girmiştir. Tarım kesiminde çalışan 22 yaşını dolduran erkeklerle, 22 yaşını geçen aile reisi kadınları kapsama almaktadır. 2926 Sayılı Kanun’un uygulanması için de ayrı bir sosyal sigorta kurumu kurulmamış ve Bağ-Kur, anılan kanun hükümlerini de uygulamakla yükümlü tutulmuştur.

2926 Sayılı Kanun kapsamında olanlara başlangıçta yalnızca yaşlılık, malullük ve ölüm risklerine karşı koruma sağlanırken, 1989 yılından itibaren sağlık sigortası da uygulanmaya başlamıştır.

3.1.1.3. T.C. Emekli Sandığı

8.6.1949 Tarih ve 5434 Sayılı Kanunla, kamu kesiminde çalışan sivil ve askeri personeli sosyal güvenlik kapsamına almak üzere, o yıla kadar çeşitli memur grupları için oluşturulmuş sandıkların birleştirilmesi ile kurulmuştur.

T.C. Emekli Sandığı, mensuplarına yaşlılık, malullük ve ölüm hallerinde sosyal güvence sağlamakla birlikte, T.C. Emekli Sandığı’ndan gelir ve aylık almakta olanlar ile onların aile fertlerine sağlık hizmeti de sunmuştur. İştirakçiden ve çalıştığı kurumdan kesilen primlerle finanse edilmiştir. İştirakçiden kesilen kesenek oranı % 15, çalıştığı kurumdan kesilen karşılık oranı ise % 20’dir. Sandık kendi mensuplarının sosyal güvenlik garantisinin sağlanmasının yanı sıra başta 2022 Sayılı kanun kapsamında verilen aylıklar başta olmak üzere sosyal yardım çerçevesinde belirli kesimlere verilen gelir ve aylıkların ödenmesi ile ilgili işlemleri de yürütmüştür.

3.1.1.4. Türkiye İş Kurumu

Ülkemizde primli sisteme dayanan sosyal sigorta uygulamaları SSK, Bağ-Kur ve T.C. Emekli Sandığına yerine getirilmekte iken, 8.9.1999 Tarihinde yürürlüğe giren 4447 Sayılı Kanun ile İşsizlik Sigortası uygulaması da sosyal güvenlik sistemimize dâhil edilmiş ve bu görev Türkiye İş Kurumu’na verilmiştir.

2002 Mart ayında başlayan uygulama ile işsizlik Sigortası ile kapsamdaki işsizlere, işsizlik süresince ödenek verilmesi, hastalık sigortası primlerinin ödenmesi, işe yerleştirme ve mesleki eğitim yardımları yapılmaktadır.

3.1.1.5. Vakıf Statüsündeki Sandıklar

1936 Tarihinde yürürlüğe giren 3008 Sayılı İş Kanunu ile ilgili hukuki kararlar doğrultusunda banka ve sigorta şirketleri personelinin İş Kanunu kapsamı dışında kalmaları sonucu, sosyal sigorta hakları yönünden “özel emekli sandıklarının” kurulmasına dayanak olmuştur. Nitekim Türkiye İş Bankası Emekli Sandığı 1939 yılında kurulmuştur.

Vakıf biçiminde örgütlenmiş bu sandıklar 506 Sayılı Kanunun 128. Maddesindeki yardımlaşma sandıklarından farklı olarak, Sosyal Sigortalar Kurumunun fonksiyonunu üstlenmişlerdir. Bu sandıkların hizmet sözleşmesi ile çalışan ve gerçekte 506 Sayılı Kanunun 2. Maddesi anlamında sigortalı sayılması gereken personeli, Geçici 20. Maddenin 2. fıkrasıyla sigortalı sayılmamıştır.

Bankaların, sigorta ve reasürans şirketlerinin, ticaret odaları, sanayi odaları, borsalar veya bunların teşkil ettikleri birliklerin kurmuş olduğu sandıklar, kuruluş sistemi dışında bir sosyal güvenlik kuruluşu olarak kabul edilmektedir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın bu kuruluşlarla ilişkisi yasalarda belirtilen hakların sağlanması, statü değişikliği konusunda onaylama yetkisi, mali denetim yetkisi ile temelde sosyal güvenliğin Anayasanın 60. Maddesi gereği Devlet teminatında olmasından doğan gözetim yetkisi içindedir.

Sandıkların sağlayacağı yardımlar, asgari 506 Sayılı Kanundakiler kadar olacaktır. Ancak, sağlanan yardımların bu kanundakilerin üstünde olmasına bir engel bulunmamaktadır. Diğer deyimle, sandıklara bağlı personelden Sosyal Sigortalar Kurumuna tabi sigortalılardan daha fazla prim ve kesenek hissesi alınabilmesi ve bu personele Kurum sigortalılarına verileden daha fazla yardım sağlanmasına imkân tanındığı anlaşılmaktadır.

3.1.1.6. Sosyal Güvenlik Kurumu

Kurumsal yapılanma ile Türkiye’de dağınık bir yapıya sahip olan primli sosyal güvenlik sisteminin uygulanmasından sorumlu sosyal güvenlik kurumlarının uzun vadede birleştirilmesinin hedeflenmesi düşüncesi sonucu, “ Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı ”; Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığı, T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü ve Bağ-Kur Genel Müdürlüğünü tek çatı altında toplamak için 20.05.2006 Tarihli ve 5502 Sayılı Kanun ile sosyal güvenlik sisteminde yerini almıştır.

Yapılan bu reform ile sigorta hak ve yükümlülüklerinin eşitlendiği, mali olarak sürdürülebilir tek bir emeklilik ve sağlık sigortası sisteminin kurulması öngörülmüştür (SGK Tarihçe, <http://www.sgk.gov.tr>, E.T.29.10.2020).

3.1.2. Sosyal Yardım ve Hizmetler

Sosyal yardımlar bazı işlevler/görevleri bünyesinde barındırmalıdır. Bunlar şöyle özetlenebilir:

a. Hastalık / Sağlık Bakımı İşlevi: Hastalık nedeniyle gelir kaybının yerini alan parasal yardımlar olmalıdır. Sebep ne olursa olsun sağlık hizmetinin sağlanması gerekir. Bu kriter, engellilik veya annelik nedeniyle sağlanan bakımı da kapsamalıdır. Öte yandan, hastalık / sağlık bakımı işlevi altında sınıflandırılan sağlık hizmetleri dışındaki rehabilitasyon ve diğer hizmetleri de unutulmamalıdır.

b. Yaşlılık İşlevi: Gelir kaybı, gündelik faaliyetleri yerine getirirken fiziksel ve bilişsel kayıpları veya sosyal aktivitede azalma dahil olmak üzere yaşlılığın sonuçlarını hafifletmek için tasarlanan tüm faydaları kapsamalıdır. Bu işleve hem emekli aylıkları hem de diğer bakım türü yardımlar dâhildir. Ayrıca, bu işlev, yaşlılık aylıkları ile 65 yaş ve üzeri yararlanıcıların sakatlık aylıklarını da kapsamalıdır.

c. Hayatta Kalanlar Fonksiyonu: Bu fonksiyon, akrabasını veya yararlanıcı için ana geçim kaynağı olan kişiyi kaybedenlere sağlanan tüm ekonomik faydaları içermelidir. Hayatta kalanların emekli maaşları da dâhildir.

d. Aile / Çocuk Fonksiyonu: Diğer aile üyelerinin geçimine ek olarak, çocukların doğumu ve yetiştirilmesinden kaynaklanan yükü azaltmak amacıyla hanelere verilen mali yardımı içermelidir. Bu, doğumdan önceki veya sonraki dönemde çalışan kadınların gelirinin korunmasını kapsamalı ayrıca, bu işlev, özel merkezler ya da kreş bakımı gibi özellikle aile kurumunu ve çocukları korumak için ayrılmış tüm sosyal hizmetleri de kapsamalıdır.

e. İşsizlik Fonksiyonu: Bu fonksiyon, istihdam politikalarında ortak olan bir sınıflandırmaya göre pasif tedbirleri, yani ücretli istihdam eksikliğinden kaynaklanan sonuçları azaltmaya yönelik olanları ve özellikle yeterli bir gelir kaynağının yoksunluğuyla ilgili olan önlemleri içermeli ve ayrıca işsizlik durumlarını önlemeye veya hafifletmeye yönelik aktif önlemleri de bünyesine katmalıdır.

f. Barınma İşlevi: Barınma sıkıntısı yaşanması durumunda, hane halkı masraflarının karşılanması için hanelere yardım sağlanır. Yardım, ister ev sahibi ister kiracı olsun, konut sakinlerine yöneltilmelidir. Bu yardımlar genellikle cari transferler olarak anılmaktadır (EUSTAT, 2020).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre; Devlet, sosyal güvenlik konusunda kendisine düşen görevleri kamu ve özel sektördeki sağlık ve yardım kuruluşlarından yararlanarak ve onları denetleyerek yerine getirmekle görevlidir. Anayasa'ya göre; Aile, Türk toplumunun temelidir ve ailenin huzur ve refahının sağlanması, annenin ve çocukların korunması, gençliğin korunması ve herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşamasını sağlamak da sosyal devlet olma ilkesi gereği Devletin görevleri arasında sayılmıştır.

İlave olarak Devlet, herkesin sosyal güvenceye dâhil olmasını sağlamak ve engelliler, gaziler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimlerini, korunmaya muhtaç çocuklar ile sanatı ve sanatçıları korumakla da yükümlü tutulmuştur (Ergenç, 2009: 38).

Günümüzde Devletler bu yükümlülüklerini sosyal hizmetler ve sosyal güvenlik uygulamaları yardımıyla ifa edebilmektedir. Ekonomik ve sosyal yoksunluğun yarattığı problemlerin çözülmesi konusunda sosyal güvenlik sisteminin önemini inkâr etmek mümkün değildir. Ülkelerin sosyal, ekonomik ve siyasi yapılarına göre şekillenen sosyal güvenlik sisteminde esas amaç o ülke halkının mutluluğunu ve refahını sağlamaktır.

Avrupa Sosyal Şartı'nda da çocukların, gençlerin, kadınların, ailenin, engellilerin, yeterli kaynaklara sahip olmayan herkesin korunması gerekliliği belirtilmiş ve anılan kişilerin sosyal ve sağlık yardımı alma hakkına sahip olduğu ve tarafların bu koşullara ulaşabilmesi için politikaların hedefi olarak değerlendirilecekleri belirtilmiştir (Ergenç, 2009: 38).

3.1.2.1. Sosyal Yardımlar

Herhangi bir sosyal güvenlik garantisine sahip olmayan muhtaçlara, genel olarak nakdi olarak verilen ödemelerden oluşur.

Sosyal Yardımlar grubunda sayılmakta olan Kanunlardan biri olan, 1005 Sayılı "İstiklal Madalyası Verilmiş Bulunanlara Vatani Hizmet Tertibinden Şeref Aylığı Bağlanması Hakkındaki Kanun" ile "milli mücadeleye katılıp istiklal madalyası almış olanlarla, Kore savaşlarına katılmış Türk vatandaşlarına, vatani hizmet tertibinden şeref aylığı bağlanması" amacı güdülmüştür.

Sosyal Yardımlar grubunda sayılan diğer bir Kanun olan 3292 Sayılı "Vatanî Hizmet Tertibi Aylıklarının Bağlanması Hakkında Kanun" ile "hiçbir karşılık ve menfaat gözetmeksizin üstün başarı ve gayretle Vatana hizmet etmiş ve bu hizmetleri belgelenmiş olanlara veya bunların ölümleri halinde muhtaç duruma düşen aile fertlerine vatani hizmet tertibinden aylık bağlanması" sağlanmıştır.

Yine, Sosyal Yardımlar grubunda kabul edilen Kanunlardan bir diğeri olan; 2330 Sayılı "Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun" ile "barışta güven ve asayışı korumak, kaçakçılığı önlemek, izlemek ve araştırmakla görevli bireylerin bu görevlerinden dolayı ya da yapmış oldukları hizmet nedeniyle derhal veya sonradan ölmeleri veya sakat kalmaları halinde tazminat ve aylık bağlanması" hükmedilmiştir.

1580 Sayılı Belediye Kanunu gereğince ülkemizdeki 3.215 Belediye'nin bölgelerindeki fakir, muhtaç, yetim, özürlü, yaşlı vb. yardıma muhtaç kişilere sosyal yardım yapmakla ve ayrıca belediyeler bu hizmetleri yerine getirebilmek için sosyal hizmet kuruluşları da tesis etmek suretiyle bunları işletebilmektedirler.

Bununla birlikte, belediyelere 4109 Sayılı Kanunla muhtaç asker ailelerine yardım etmek görevi de verilmiştir.

2022 Sayılı "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun" esas olarak 65 yaş üstü kişilere yönelik olmakla birlikte bazı istisnai durumları da içermektedir. Yasanın istisnaları engelli insanları ilgilendirmektedir. Buna göre; "Resmi sağlık kuruluşlarından sorumlu bir doktordan alacağı raporla başkasının yardımı olmaksızın hayatına devam edemeyecek şekilde özürlü olduğunu belgeleyen" ve "durumuna uygun bir işe yerleştiremeyen" kişiler, Kanunun gerektirdiği diğer koşulları sağlamış olmaları durumunda sosyal gelir elde etme hakkına sahip olabilmektedirler.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, 14.06.1986 Tarih ve 19134 Sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan 29.05.1986 Tarih ve 3294 Sayılı Kanunla kurulmuştur. Fon; yoksul ve muhtaç durumdaki vatandaşlara yardım etmeyi, sosyal adaleti güçlendirecek tedbirler olarak eşit gelir dağılımını sağlamayı ve sosyal yardım ve dayanışmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

9 Aralık 2004 Tarihinde yürürlüğe giren Kanun ile Fon'un genel sekreterliği, "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü" adı altında hizmet vermektedir. Türkiye'de illerde Valilerin, ilçelerde ise Kaymakamların başkanlığında yürütülen "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları" çalışmalarını sürdürmektedir.

3.1.2.2. Sosyal Hizmetler

Sosyal Hizmetler, bireylerin yaş durumu ve koşulları nedeniyle özel bakıma ve eğitime muhtaç durumda olmaları halinde, kendilerine hizmet olarak verilen sosyal güvenlik harcamaları olarak nitelendirilmektedir.

Anayasanın 41 ve 61' inci maddelerine dayanarak, 2828 Sayılı Kanun'la kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü; Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin Kuruma yüklemiş olduğu ödevler çerçevesinde 416 Sosyal Hizmet Kuruluşu ile toplam 28.864 yatılı, 155.000 gündüzlü korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç aile, çocuk, genç, yaşlı ve özürli müracaatçıya üyesi bulunduğu Uluslararası Sosyal Hizmetler Teşkilatı (ISS)'nin normları doğrultusunda hizmet veren, katma bütçeli bir tüzel kişiliktir.

Türkiye'de sosyal ve ekonomik yoksulluk içinde bulunan çocuk, gençler ve yetişkinler, engelliler, yaşlılar, ailelere ve toplumlara yönelik sosyal hizmetlerin maddi ve manevi içeriğini planlamak, uygulamayı uygulamak ve tanıtmak, rehberlik etmek, yönlendirmek, koordine etmek ve denetlemek 2828 Sayılı Kanun'un görevleri Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na verilmiş olup, kurumun sahip olduğu maddi ve nesnel yardım uygulamalarıyla toplumun yoksul kesimlerine ulaşılması ve yeterli hale getirilmesi amaçlanmıştır. Kanunun gerekleri; koruyucu, önleyici, destekleyici ve iyileştirici sosyal refah ve sosyal yardım hizmet modeli ile uygulanmaktadır (Günöz, 2007: 80.).

Düşük gelirlili, ödeme gücü yeterli olmayan ve aynı zamanda herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna tabi olmayan Türk vatandaşlarının sağlık ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla 3816 Sayılı " Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşlanması Hakkındaki Kanun ", 3.7.1992 Tarihinde yürürlüğe girmiştir.

3.1.3. Ek (Tamamlayıcı) Sosyal Güvenlik Kuruluşları

3.1.3.1.Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK)

1961 Tarih ve 205 Sayılı Kanunla kurulmuştur. Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK); Türk Silahlı Kuvvetlerindeki muvazzaf subayları ve Jandarma Genel Komutanlığı, Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) ve OYAK'ın % 50 den fazla hissesine sahip olduğu işletmelerde çalışanları, isteğe bağlı olarak kapsamına alan, Ek (Tamamlayıcı) Sosyal Güvenlik Kuruluşlarından birisidir. Yedek subaylarda geçici olarak kapsama alınmaktadır. Kurumun gelirleri mensuplarından kesilen primler ve elde edilen gelirlerden oluşmaktadır. Mensuplarına emeklilik, malullük ve ölüm yardımları, yanında konut ve evlenme kredisi vermektedir (Çalgan, 2007:25).

3.1.3.2. Amele Birliği

Türkiye'de ilk sigorta kuruluşu olarak bilinen Amele Birliği 1921 yılında kurulmuştur. Üyelerine ek teminatlar sağlayan tamamlayıcı bir sosyal güvenlik kurumudur. Amele Birliği'ne üyelik zorunlu olmakla

birlikte isteğe bağlı üye olmak da mümkündür. Birliğin gelir kalemleri üyelerden kesilen primler, fon gelirleri, devletin yapacağı yardımlar ve bağışlardan oluşmaktadır. Üyelerine geçici iş göremezlik yardımı, eğitim ve cenaze yardımı ile iş kazası yardımı sağlamıştır (Şenocak, 2009: 426, Gülhan, 2007: 44).

3.1.3.3. Özel Sigortalar

Özel sigortalar, hayat ve sağlık sigortaları ile ilave sosyal güvenlik garantisi sağlamaktadırlar. 1986 yılında yapılan düzenleme ile özel emeklilik teşvik edilmiş primlerin vergiden muaf olması sağlanmıştır.

3.1.3.4. Bireysel Emeklilik Şirketleri

Bireysel Emeklilik Kanunu 28 Mart 2001 Tarihinde TBMM'ce kabul edilmiş ve 4632 Sayılı Kanun olarak yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemede; emeklilik döneminde ek gelir elde etmek için bireysel tasarrufların yatırıma yönlendirilmesi ve bu tasarrufların ömür boyu emeklilik maaşı bağlanması olarak geri dönmesi ya da toplu ödeme şeklinde bireylere güvenli bir şekilde ödenmesinin sağlanması amaçlarını gerçekleştirmek hedeflenmiştir (Rakıcı ve Ela, 2016: 90).

SONUÇ:

Yardımlaşma ve teavün sandıkları ile başladığı kabul edilen sosyal güvenlik sisteminin kısa tarihçesi bu çalışmada verilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra ve özellikle 1940'lı yıllarda hız kazanan yasalasma süreci ile sosyal güvenlik, Türkiye'de hayata geçirilmiş olmaktadır. Türkiye'de uzun yıllar boyunca faaliyet göstermiş olan İşçi Sigortaları Kurumu / Sosyal Sigortalar Kurumu 1946 yılında kurulmuştur. 1949 yılında Emekli Sandığı kanunu yayınlanmıştır. BAĞ-KUR ise 02.09.1971 Tarih ve 1479 Sayılı Kanun ile kurulmuş, Kanunun sigortalılıkla ilgili hükümleri 01.10.1972 Tarihinde bütün Türkiye'de uygulamaya konulmuştur. SSK Emekli Sandığı ve Bağ-Kur, üç farklı sektörde çalışanlara yıllarca hizmet etmiş ve 2006 yılında Sosyal Güvenlik Kurumunun (SGK) oluşturulması ile bu üç kurum Sosyal Güvenlik Kurumu çatısı altında birleştirilmiştir. Böylelikle, özel sektörde çalışan işçiler, devlet memurları ve bağımsız çalışanlar için ayrı ayrı sosyal güvenlik hizmetini yürüten üç farklı kurum tek bir kuruluş olarak birleştirilmiş ve sosyal güvenlik hizmetlerinin yürütülmesi tek merkezden yapılmaya başlanmıştır.

Herhangi bir sosyal güvenlik garantisine sahip olmayan muhtaçlara, genel olarak nakdi olarak verilen ödemeler olan "sosyal yardımlar" Türkiye'de önemli bir sosyal güvenlik unsurudur. Yaşlıları ve durumları gereği, özel bakım ve eğitime ihtiyaç

duyan kesimlere hizmet olarak sunulan sosyal güvenlik harcamalarına ise “sosyal hizmetler” olarak anılmakta ve bu hizmetlerde sosyal güvenliğin ayrılmaz parçalarından birini oluşturmaktadır.

Ayrıca Ek (Tamamlayıcı) Sosyal Güvenlik Kuruluşları olan Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK), Amele Birliği, Özel Sigortalar ve Bireysel Emeklilik Şirketleri de Türkiye’de önemli sosyal güvenlik kuruluşları olarak kabul edilmektedir.

Sosyal güvenlik hakkının daha etkin kullanılabilmesi için; Sistemin “Kullanılabilir” olması gerekir. Sosyal güvenlik hakkı, ister tek bir programdan ister çeşitli programlardan oluşsun, bir sistemin mevcut ve ilgili sosyal riskler ve beklenmedik durumlar için faydalar sağlandığından emin olunmasını gerektirir. Sistemin “Yeterliliği” de önemlidir. Sistem, nakdi veya aynı yardımlar sağlayabilmeli; ihtiyacı olan herkesin ve ailenin korunması ile yeterli bir yaşam standardını ve sağlık hizmetlerine yeterli erişimi gerçekleştirebilmeli ayrıca, yardımlar, miktar ve süre bakımından da yeterli olmalıdır. Son olarak sistem “Erişilebilir” olmalıdır. Tüm kişiler, özellikle dezavantajlı ve sosyal dışlanmaya maruz kalmış bireyler, ayrımcılık yapılmaksızın sosyal güvenlik sistemi kapsamında olmalıdır. Sosyal güvenlik hizmetleri karşılanabilir olmalı ve fiziksel erişime sahip olmalıdır.

KAYNAKÇA:

- Alper, Y. (2007). Yıl 2007, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Cilt: 0, Sayı: 53, Sayfalar 141 – 171.
- Boyacıoğlu, N. ve Öçal, M. (2018). Sosyal Güvenlik Hizmetlerinin Finansman Yöntemleri: Türkiye’de ve Dünyada Sosyal Güvenliğin Finansmanına Kısa Bir Bakış, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 26, s.920-933.
- Coşkun, E. (2019). Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Kısa Vadeli Sigorta Kollarında Rücu, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.
- Çalgan, A.T. (2007). Türkiye’de İstihdam Üzerindeki Mali Yükler ve İstihdama Etkileri, Uzmanlık Tezi, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Ergenç, S. (2009). Sosyal Politikalarda ve Sosyal Hizmetlerde Değişim Süreci (Yeni Bir Model Önerisi), Denetim, Cilt: , Sayı: 1, Sayfalar: 35 – 41.
- EUSTAT, Functions (social protection), https://en.eustat.eus/documentos/elem_1575/definicion.html, Erişim Tarihi: 02.09.2020.

- Gül, S.S. (2000). Yeni Sağ Sosyal Güvenlik Anlayışının Tarihsel Bağlantıları: İngiltere ve Türkiye Örnekleri, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 40, 3-4, 51-66.
- Gülhan, C. (2007). Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Günöz, M. (2007). Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorunu ve Çözüm Önerileri, Uzmanlık Tezi, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- ISSA, The International Social Security Association, Social security: A fundamental human right, <https://ww1.issa.int/Understanding%20social%20security>, Erişim Tarihi: 18.10.2020.
- Negiz, N.(2011). Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri Açısından Isparta Belediyesi: Farkındalık, Yararlanma ve Değerlendirme Açısından Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:16, Sayı:2, s.323-341.
- Norton, A; Conway, T.ve Foster, M.(2001). Social Protection Concepts And Approaches: Implications For Policy And Practice In International Development, Working Paper 143 Centre for Aid and Public Expenditure, Overseas Development Institute, London, UK.
- Orhan, S. (2015). Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Sonrası Dönemde Sosyal Güvenlik Düzenlemeleri, İş ve Hayat, Cilt: 1, Sayı:1, 193 – 210.
- Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2018). Sosyal Güvenlik Sisteminin Sürdürülebilirliği, T. C. Kalkınma Bakanlığı, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Ankara. <https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/SosyalGuvencilikSistemininSurdurulebilirliiOzellhtisasKomisyonuRaporu.pdf>, Erişim Tarihi: 29.10.2020.
- Rakıcı, C. ve Ela, M. (2016).Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Vergisel Teşvikler, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 16, Yıl: 16, Sayı: 3, 89-110.
- SGK Tarihçe, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/ku_rumumuz/tarihce, Erişim Tarihi: 29.10.2020.
- Şenocak, H. (2009). Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Cilt 0, Sayı: 56.
- Uçar, R. A. (2003). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu ve Vakıfları, Türk İdare Dergisi, Yıl: 75, Sayı: 438, s.29-65.
- Yaşar, S.(2017). İşçi Sigortaları Kurumunun Kuruluşu, Sosyal Güvenlik Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, s. 211-232.
- Zengin, E.; Şahin, A. ve Özcan, S. (2012). Türkiye’de Sosyal Yardım Uygulamaları, Yönetim ve Ekonomi, Celal Bayar Üniversitesi, İ.İ.B.F., Cilt: 19, Sayı: 2.